

הרב מרדכי יהודה ליב זק"ש, ירושלים.

ס מ י כ ת ז ק נ י ם

(לשאלת חידוש הסנהדרין)

מבלי להכנס אל תוך הצד המעשי שכדבר חידוש הסנהדרין ומבלי לשקול: ולדון אם אמנם כבר הגיעה השעה הכשרה לכך, ראויה השאלה הגדולה הזאת — שכבר עלתה על הפרק מלפני כמה שנים ושעכשיו הועלתה שוב על ידי שר הדתות. הגרי"ל הכהן מיימון שליט"א — לעלות על שלחן מלכים, מאן מלכי רבנו, לדרוש זליתור בחכמה ולחקור ולעיין בדבר העומד ברומו של עולמנו וביחוד כעת עם. חידוש מלכות ישראל במדינתנו המשוחררת והעצמאית.

חכמינו אמוראי ארץ ישראל ידעו והבינו כי אין לך יישוב בארץ ישראל: מבלי שיהיה בראשו שלטון התורה זהו המוסד העליון הקבוע בלשכת הגזית אשר אליו יפנו כל בית ישראל ואשר יקוים בו: „כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם. בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבות בשעריך וקמת ועליתה אל המקום אשר יבחר ה' אלקים בו — ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' — לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים י"ז ח'—י"א), וכל עוד לא קיים מוסד זה אין היישוב ראוי לשמו וכשעמדה השאלה על דבר סמיכת: בחוץ לארץ אמרו שאין סמיכה אלא בארץ ישראל משום „בית ישראל יושבים על אדמתם" הא כל ישיבה שלך לא יהא אלא על אדמתך (ירושלמי פ"ג דבכורים ה"ג), סמיכת סנהדרין זוהי הישיבה על האדמה וישיבה שאין בה סמיכה אינה ישיבה.

ולפיכך שובים צלילי המלה החביבה והמקסימה הזאת — „סנהדרין" לבבות, ונפשות צמאות ומשתוקקות להחזרת השכינה לישראל ולארצו יחד עם קיבוץ נפזריו ונדחיו.

ספק הוא אם יעלה בידינו לחדש את הסנהדרין, ספק הוא אם נצליח להרכיב את ה„חצי גורן עגולה". אולם אין זה פוטר אותנו מלהשמיע את חות דעתנו ואת השתוקקותנו להחזרת עטרת מלכות התורה למקומה.

ההכרזה וההשמעה הטובה ביותר היא להשכים ולהעריב, בהחדרת הרעיון הנשגב ללבבות בני עמנו אשר במשך הגלות הארוכה נשכח מאתנו בחמת זעם הגלות ואשר גם בהיותנו בארצנו ארבו לנו והתנכלו לעקרו יחד עם נושאי דגלו והתומכים בו (סנהדרין י"ד א'), — לפרסם ברבים הרצאות וברורים הלכותיים בנידון זה.

יחד עם הסברת והעמקת ערך הרעיון הנשגב של „ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציר כבתחילה“ (ישעיה א').

•

א. מחולל הרעיון של חידוש הסנהדרין הוא רבנו משה בן מיימון שכתב בפירושו למשנה (פ"א דסנהדרין) וזה לשונו: „ויראה לי כי כשתהיה הסכמה מכל החכמים והתלמידים להקדים עליהם איש מן הישיבה וישימו אותו לראש, ובלבד שיהיה זה בא"י כמו שזכרנו, הנה האיש ההוא תתקיים לו הישיבה ויהיה סמוך ויסמוך הוא אחר כן מי שירצה“. וכמו כן כתב בהלכותיו (פ"ד דסנהדרין הי"א) „נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים — ויש להן לסמוך לאחרים, אם כן למה היו החכמים מצטערין על הסמיכה כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל, לפי שישראל מפורין ואי אפשר שיסכימו כולן“. ושוב כתב כן בפירושו למשנה (מסכת בכורות פרק ד'): „וכבר בארנו בתחלת סנהדרין שאינו נקרא ב"ד בשם מוחלט אלא סמוך בא"י בין שיהיה סמוך מפי סמוך או הסכימו בני ארץ ישראל למנות אותו ראש ישיבה לפי שבני א"י הם הנקראים קהל והקב"ה קרא אותן כל הקהל ואפי' היו עשרה אנשים ואין משגיחין לזולתן שבחוצה לארץ כמו שבארנו בהוריות“.

שאלת חידוש הסנהדרין למעשה התעוררה בדורם של רבותינו מהר"י בי רב ומהרלב"ח. והתולקים על הסומכים והנסמכים תמכו יתדותיהם בזה שהרמב"ם בעל הדיעה הזאת בעצמו חזר בו וכתב בהלכותיו (סנהדרין שם) ש„הדבר צריך הכרע“ (ראה שר"ת רלב"ח ורדב"ז בפירושו להרמב"ם שם). והנה מצא הגרי"ל הכהן מיימון (הצופה י"ב חשוון תש"י) מציאה חשובה כי בטופס אחד מפירוש המשנה להרמב"ם שנדפס בוויניצאה בשנת ר"פ, ושנמצא בספרייתו, ישנן הגהות בכתב ידו של הרב ר' בצלאל אשכנזי שהוסיפן מהמהדורה השניה של הרמב"ם ושנכתבו בסוף ימיו ושם הוא מוסיף לחזק את דעתו בענין הסנהדרין, הרי שלא חזר בו. ומתוך כך הוא מוכיח כי מה שכתב הרמב"ם ש„הדבר צריך הכרע“ אינו מוסב על עצם השאלה של הסנהדרין אלא על מה שכתב בסמוך לזה: „ואם היה שם סמוך מפי סמוך אינו צריך דעת כולן אלא דן דיני קנסות לכל שהרי נסמך מפי בית דין“, וע"ז כתב: „והדבר צריך הכרע“. כלומר הדברים מוסבים על סמוך אחד שמצרף אליו שנים שאינם סמוכים וב"ד של שלשה כזה סומך לאחרים ועל זה כתב שהדבר צריך הכרע (ועיין ברדב"ז שם).

ב. אולם, פירוש זה קשה מאד, כמו שהרגישו בזה הקדמונים, שהרי כמה פעמים הזכיר הרמב"ם בפרק זה שסמוך אחד די בסמיכה והוא מצרף אליו עוד שנים שאינם סמוכים נראה שדין זה היה פשוט בעיניו ולמה כתב כאן שהדבר צריך הכרע. ויתר על כן, כאן לא הזכיר מפורש שמדובר בסמוך אחד. ועוד שבכלל לא כתב כאן בענין סמיכה אלא בענין לדון דיני קנסות.

ולפיכך נראה שהפירוש הנכון בדברי הרמב"ם שהדבר צריך הכרע מוסב על עצם שאלת הסנהדרין והדברים הנ"ל מתפרשים באופן פשוט כמחובר למה שכתב למעלה: „אם כן למה היו החכמים מצטערין על הסמיכה כדי שלא יבטלו דיני

קנסות מישראל, לפי שישראל מסוורין ואי אפשר שיסכימו כולן, ועל זה היה קשה לו שאם כן אפילו אם לא תיבטל הסמיכה ויהיו סמוכים איש מפי איש גם כן יש לדאוג מי יודע אם הקהל כולו יקבל את הנסמכין, שעיקר הסמיכה היא בקבלה ואם לא נתקבל הנסמך, הסמיכה בטלה. שכן אמרו גם בסמיכתו של רבי מאיר שסמכו רבי עקיבא ולא קיבלו הקהל את סמיכתו ולפיכך לא נתקיימה עד ששוב סמכו רבי יהודה בן בבא (סנהדרין י"ד א'); ועל זה כתב הרמב"ם שאין קבלה זו כקבלת סמוכים שאינם סמוכים איש מפי איש שכאן בקבלת סמיכה מפי סמוך, כל עוד לא התנגדו לה היא קיימת, ואילו קבלת סמיכה שאינה איש מפי איש וכל כחה בקבלת כל ישראל, סמיכה זו אינה יכולה להתקיים אלא בקבלה חיובית של כל ישראל היושב בארץ ישראל, וכל זמן שלא היו „כל דייני ארץ ישראל וחכמיה במעמד כללי“ (מאירי סנהדרין עמוד 43) אינה סמיכה כלל. וזהו שסיים הרמב"ם: „ואם היה שם סמוך מפי סמוך אינו צריך דעת כולן אלא דן דיני קנסות לכל שהרי נסמך מפי בית דין“, כלומר אינו צריך קבלה חיובית אלא כל עוד לא באה התנגדות מצד הקהל סמיכתו קיימת ולפיכך אין מקום לצער אלא אם תיבטל הסמיכה המקורית אבל כל עוד תימשך אין לחשוש להתנגדות בכל המקרים ובכל האופנים השונים, וודאי לא יבטלו דיני הקנסות מישראל. ולבירור פרט זה, באינו מדה הדבר תלוי בהסכמה וקבלה חיובית של הקהל או בהתנגדותו, הוא שסיים שהדבר צריך הכרע.¹

ג. ואילו נכונים הם הדברים שהרמב"ם חזר בו מהסמיכה הבאה על ידי קבלה נעמוד בפני תמיהה גדולה שהרי שני גדולי הדור הרשב"א והמאירי הביאו בסתם את דברי הרמב"ם מבלי להזכיר שהוא עצמו חזר והסתפק בזה. בדברי הרשב"א הם בחידושיהו למסכת בבא קמא דף ל"ו ודברי המאירי בבית הבחירה למסכת סנהדרין שם.²

אכן דברי הרמב"ם במהדורה שניה שלו לפירוש המשנה שהוסיף לחזק את

1) להסבר זה ברמב"ם כיונו גם המחברים הרב א. מימון והרב ש. טנביצקי באממריהם להלן עיי"ש.

אכן לענ"ד גם אם נפרש באופן זה אין עדיין הדברים מיושבים, שהרי חילוק זה בין סמוך מפי סמוך שרק בהתנגדות החכמים אין סמיכתו סמיכה לבין סמוך ע"י הסכמת החכמים, ששם צריך דוקא הסכמת החכמים באופן חיובי, חילוק זה הוא ברור למדי ואין בו מקום ספק ולא דבר שצריך הכרע. שאם גם הסמוך מפי סמוך דורש הסכמה חיובית נפל פיתא בבורא, שהרי קשה לאסוף כל החכמים כמו שהסביר הרמב"ם. גם שלא מצינו בשום מקום צורך בזה, וגם בדברי הרמב"ם לעיל מפורש סדר סמיכה מפי סמוך והוא ע"י סמוך אחד בהסכמת הנשיא. וביותר שהרמב"ם לא הזכיר כלל את עצם הענין שהתנגדות החכמים מבטלת הסמיכה, ואם זהו עיקר מקום הספק, איך יתכן שלא יזכירנו.

העורך

2) כדאי לציין שהרלב"ח (סיני ז"ח' תשי" עמ' כ"ו) מכריח מתוך הרשב"א שכונת הרמב"ם במש"כ „והדבר צריך הכרע“ הוא שלא כפי מהר"י רב. וכן שהרשב"א עצמו אינו נוטה לשיטת הרמב"ם עיי"ש.

העורך

דבריו במהדורה הראשונה ושכתב בתוך דבריו שם: „ואני סובר כי הסנהדרין יחזרו קודם ביאת המשיח“ שעליהם תמך הגר"ל מימון שליט"א יתדותיו אינם באים לסייע כלל וכלל והם בכלל מה שאמרו „כל המוסיף גורע“ שהרי שבמהדורה אי כתב: „שאם לא תאמר כן אי אפשר שתמצא ב"ד הגדול לעולם לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך על כל פנים והקב"ה יעד שישובו כמו שנאמר ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציד ככתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק וזה יהיה בלא ספק כשיכון הבורא יתברך לבות בני אדם — לפני בא המשיח כמו שיתבאר זה בפסוקים הרבה במקרא“. ואם כבר כתב שבלא ספק יחזרו הסנהדרין לפי בוא המשיח, מה הוסיף שוב בכתבו „ואני סובר כי הסנהדרין יחזרו קודם ביאת המשיח“, ואדרבה כאן הוא גורע מהודאות המוחלטה שלו במהדורה ראשונה השוללת כל ספק וכל ויכוח בזה וכותב רק „ואני סובר“, כלומר זוהי דעתו הפרטית אבל אין כאן שלילת דעה אחרת בפירוש הפסוקים.

ד. ומתוך כל הדברים נראה שיש לבוא לידי מסקנה אחרת, כי אמנם יש כאן חזרה אבל לא חזרה גמורה מעצם השיטה אלא מהודאות הגמורה ושלילת דעה אחרת; שבפירוש המשנה במהדורה א' כתב כן בהחלטיות גמורה ואילו במהדורה השניה כתב רק שדעתו כן ושהוא סובר ככה. וכן כוונתו בחבורו שהדבר צריך הכרע, כלומר אם כי דעתו היא כן אין הוא בא לכוף את דעתו על אחרים שירצו לחלוק עליו בזה.

ומקור הספק הוא בזה. כי הנה ההוכחה הנ"ל אינה אלא אם יהא ברור שהסנהדרין תחזור לפני המשיח שאילו תחזור לאחר המשיח אין הוכחה כלל שקבלה כללית מועילה שהרי אליהו הנביא שנסמך על ידי אחיה השלוני הוא יכול לסמוך (עיין רדב"ז שם). וגם הוכחה זו אינה מספיקה אלא אם כן נחליט שאלהו הנביא יבוא לאחר ביאת המשיח, שאם אליהו יבוא לפני המשיח שוב יוכל לסמוך. והנה בהלכות מלכים (פ"ב ה"ב) כתב הרמב"ם: „יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד גביא לישר ישראל ולהכין לבם שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו' — יש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבא אליהו וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו שהדברים סתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו (יעיי"ש ברדב"ז).

ה. היוצא מכל זה שדעת הרמב"ם בדין הסמיכה בנויה על היסודות האלו שהסנהדרין יחזרו לפני בוא המשיח ושאלהו הנביא יתגלה לאחרי בוא המשיח, ושני היסודות האלו היו ברורים לו להרמב"ם. אכן אח"כ נוכח לדעת כי חכמים אחרים חולקים עליו ואינם רוצים לסמוך על הכרעתו בביאור הפסוקים ולפיכך חזר מודאותו וכתב רק „ואני סובר“. והדבר צריך הכרע, לפי שיש מקום לבעל דין לחלוק על מקורותיו מן הפסוקים ולהחליט שיתכן כי הסנהדרין יחזרו אחרי בוא המשיח דשיתכן כי אליהו הנביא יתגלה לפני בוא המשיח.

אולם דעת הרמב"ם, מבלי שלילת דעה מתנגדת, היא ברורה שאלהו הנביא יתגלה לאחרי בוא המשיח ושהסנהדרין יחזרו לפני בוא המשיח. ואם כן ההוכחה

במקומה עומדת שקבלת כל ישראל מועילה בסנהדרין שאם לא כן היאך תחזור
הסנהדרין לישראל.

לדעת הרמב"ם מצטרפות שתי דיעות של רבותינו הרשב"א והמאירי שהובאו
למעלה שאף הם קבלו את דעת הרמב"ם בזה.

וברור הדבר כי עצם היסוד של הסברא הזאת שקבלת ישראל מועילה
בסנהדרין מקורה בזה שמשה רבינו אדון הנסמכים לא היה סמוך² אלא
שכל ישראל קבלו אותו לרבן ועל ידי זה היה סמוך וסמוך גם לאחרים והוא הדין
בזמן הזה שבטלה הסמיכה מועילה קבלת כל ישראל היושבים בארץ ישראל.

(3) ע"י רש"י סנהדרין ט"ז: ד"ה "דאוקי" שכתב "ומשה היה שופט ודיין עפ"י
הדיבור". ודבריו מוכרחים לכאורה שאל"כ מה סברא היא שקבלתם של ישראל את משה
יותר עדיפה מסמיכה. שמכ"מ כל סמוך אין לו אלא דין של אחד. ולעצם הסברא ע"י
להלן במאמרנו.